

Mbo opleidings- beelden ontwikkelen

Onderdeel van LOB in het vmbo

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Mbo-opleidingsbeelden ontwikkelen

Onderdeel van LOB in het vmbo

M. Haandrikman, N. Jansma en E. Leenders

Maart 2010

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2010 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteurs: M. Haandrikman, N. Jansma en E. Leenders

Informatie

SLO

Secretariaat vmbo-mbo

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 663

Internet: www.slo.nl

E-mail: vmbo-mbo@slo.nl

AN: 5.5142.296

Inhoud

1.	Inleiding	5
2.	Ontwikkelen van opleidingsbeelden	7
2.1	Relatie opleidingsbeelden en beroepsbeelden	7
2.2	Uitgangspunten voor goede LOB-programma's	8
2.3	Samenwerking tussen mbo- en vmbo-instellingen	11
3.	Praktijkvoorbeelden	13
3.1	Het beschrijvingskader	13
3.2	Project LOEKS	13
3.3	Project Zorg in beeld	15
3.4	Pilot sectorwerkstuk	16
3.5	Buitenhout College	18
3.6	Baken Stad College	20
3.7	Uitgangspunten LOB-programma en praktijkvoorbeelden	22
4.	Succesfactoren	33
4.1	Samenwerking vmbo-mbo	33
4.2	Concrete ervaringen	34
4.3	Betrokkenheid van mbo-studenten	34
4.4	Reflectie	34
	Literatuurlijst	37
	Bijlagen	39
	Bijlage 1: De ontwikkeling van opleidingsbeelden als onderdeel van LOB	40

1. Inleiding

In veel vmbo-scholen is de aandacht voor LOB de laatste jaren gegroeid, maar er is nog veel werk te doen. De VO-Raad (2009) meldt over de huidige stand van zaken: "Er is algemene consensus over het gegeven dat LOB onvoldoende tot zijn recht komt op scholen, dat de loopbaan van leerlingen te weinig centraal staat en dat het belang van goede LOB op toekomstige (studie)loopbanen van de leerlingen onvoldoende erkend is."

Met betrekking tot LOB-programma's in het vmbo constateert de VO-Raad ook dat de ontwikkeling van beroepsbeelden hierin vaak een relatief grote plaats inneemt. Dat is niet verwonderlijk, gezien het beroepsgerichte karakter van de meeste leerwegen in het vmbo en gezien het feit dat de meeste leerlingen doorstromen naar het middelbaar beroepsonderwijs. Maar juist omdat het vmbo in principe geen eindonderwijs is, zoals ook de Adviesgroep vmbo (2008) benadrukt, dient LOB óók gericht te zijn op het ontwikkelen van opleidingsbeelden en de keuze voor een vervolgopleiding. De VO-Raad ziet dit als een uitdaging voor het vmbo. SLO heeft in de afgelopen periode een aantal praktische handreikingen gepubliceerd voor LOB in het vmbo. Het ontwikkelen van opleidingsbeelden heeft daarin nog relatief weinig expliciete aandacht gekregen. Deze publicatie gaat daarom verder in op dit aspect.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 gaan we in op de relatie tussen beroepsbeelden en opleidingsbeelden en bespreken we een aantal aandachtspunten dat in de literatuur relevant geacht wordt voor goede LOB-programma's. Ook benoemen we een van de belangrijkste factoren voor LOB-programma's waarin het ontwikkelen van opleidingsbeelden een serieuze plaats heeft: de samenwerking tussen vmbo's en roc's/aoc's op plaatselijk niveau.

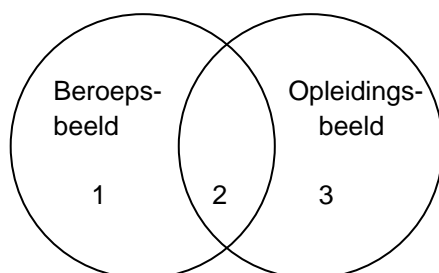
In hoofdstuk 3 bespreken we een aantal "goede voorbeelden" van LOB-activiteiten die bijdragen aan het ontwikkelen van opleidingsbeelden. Het betreft vijf voorbeelden waarmee wij in contact zijn gekomen via SLO-projecten en die naar onze mening interessant zijn voor andere scholen. In paragraaf 3.7 worden de beschreven voorbeelden bekeken in het licht van de in hoofdstuk 2 genoemde aandachtspunten. In hoofdstuk 4 formuleren we succesfactoren.

2. Ontwikkelen van opleidingsbeelden

In dit hoofdstuk gaan we in op de relatie tussen opleidingsbeelden en beroepsbeelden. In paragraaf twee komen vanuit een meer theoretisch perspectief de uitgangspunten voor goede LOB-programma's aan de orde en we sluiten af met enkele opmerkingen over de noodzakelijke samenwerking tussen vmbo-scholen en roc's.

2.1 Relatie opleidingsbeelden en beroepsbeelden

Leerlingen ontwikkelen opleidingsbeelden en beroepsbeelden door het verwerven van informatie, het opdoen van ervaringen en het betekenis geven aan die informatie en ervaringen. Beroepsbeelden zijn binnen het vmbo belangrijk voor het kiezen van een vervolgopleiding. Op een open dag van een roc wordt bijvoorbeeld veel aandacht besteed aan het toekomstige beroep. Als de leerling kiest voor een beroep dan komt daar min of meer automatisch de keus voor de opleiding uit voort. Met het beroepsbeeld (1) wordt ook een deel van het opleidingsbeeld (2) duidelijk, want het beroep vormt immers een belangrijk deel van de inhoud van de opleiding. Deze overlap is terug te zien in de hier afgebeelde cirkels.

Het lijkt erop alsof de verdere vorming van het opleidingsbeeld in LOB-trajecten minder expliciete aandacht krijgt. LOB-activiteiten zijn over het algemeen vooral gericht op de ontwikkeling van een beroepsbeeld en minder expliciet op het opleidingsbeeld. Als een leerling eenmaal weet welk beroep hij/zij wil gaan doen, zijn vaak afstand, denominatie en wat bekenden over die opleiding of dat roc zeggen, doorslaggevende factoren voor de opleiding. Toch is het van belang om ook na te gaan of een deelnemer voldoende opleidingsbeeld ontwikkeld heeft voor het maken van een gedegen keus voor een opleiding.

Een groot aantal van de uitvallers en switchers haakt af, omdat de opleiding zélf niet aanspreekt of anders is dan de deelnemer had verwacht. Dus ook al weet een leerling dat een beroep bij hem/haar past, ook de opleiding moet passen. Om dit te kunnen bepalen is allerlei informatie en ervaring nodig die niet direct samenhangt met het beroepsbeeld. Beroepsopleidingen en vmbo-instellingen moeten zich realiseren dat ze niet alleen begeleiden bij de ontwikkeling van een beroepsbeeld. Het gaat ook om het ontwikkelen van meer opleidingsbeeld (3). Een leerling moet dus weten dat een beroep bij hem past en dat de opleiding die daarop voorbereidt ook past. Het beroepsbeeld en het opleidingsbeeld vallen dan met elkaar samen zoals de beelden van een verrekijker: de toekomst wordt als het ware dichterbij gehaald.

Voor het verkrijgen van een opleidingsbeeld is het van belang dat een deelnemer een antwoord heeft op vragen als:

- Wat moet ik kunnen om deze opleiding succesvol te doorlopen?
- Hoe sluit deze opleiding aan bij alles wat ik al kan en weet?
- Waarom ben ik bereid moeite voor deze opleiding te doen?
- Kan ik hier voldoening uit halen?
- Kan ik hier leren op een manier die bij me past?
- Spreken de vakken me aan?

Informatie over de volgende zaken helpt leerlingen om die vragen te beantwoorden:

- Niveaus van de mbo-opleiding.
- Uitstroommogelijkheden.
- Afdelingen/units waar opleidingen gegeven worden.
- Locaties.
- Manier waarop onderwijs gegeven wordt (werkwijzen, organisatie).
- Aanpak van de docenten.
- Wat en hoe beoordeeld wordt.
- Benodigde kennis, vaardigheden en attitudes.
- Keuzemogelijkheden.
- Plaats van de beroepspraktijkvorming (BPV) in het opleidingsprogramma.
- Verschil tussen de beroepsopleidende leerweg (BOL: drie of vier dagen school, een of twee dagen stage) en beroepsbegeleidende leerweg (BBL: vier dagen stage/werk, een dag school).

Het proces van uitvinden wat bij iemand past, kan verlopen via de beroepskeuze naar de opleidingskeuze. Maar in de praktijk is die volgorde ook wel anders. Bijvoorbeeld als de leerling de hoofdvestiging van een roc te grootschalig vindt, kan hij een voorkeur voor een kleinere dependance ontwikkelen. Hier worden minder opleidingen aangeboden, waardoor de leerling weer gaat nadenken over de vraag of een ander beroep misschien ook bij hem past. Of een leerling raakt geïnspireerd voor een bepaald beroep, omdat de opleiding enorm aanspreekt. Het kan zijn dat het beroepsbeeld zich dan pas later vormt.

2.2 Uitgangspunten voor goede LOB-programma's

In de LOB-literatuur is gekeken welke elementen van loopbaanoriëntatie en -begeleiding van belang zijn in LOB-programma's in het algemeen. Een aantal uitgangspunten die te vinden zijn in de 'LOB-reeks' van SLO, is op een rijtje gezet in het overzicht 'De ontwikkeling van opleidingsbeelden als onderdeel van LOB' (zie bijlage 1). Dit overzicht hebben wij gebruikt bij het doorlichten van de praktijkvoorbeelden, want het legt de belangrijkste componenten voor een verantwoord LOB-programma bloot¹. Hieronder wordt het overzicht kort toegelicht.

1^e kolom: fasen in het LOB-proces

Loopbaanoriëntatie en -begeleiding is gericht op het tot stand brengen van een doorlopende ontwikkeling en daarvoor zijn in het onderwijs klassikale en individuele activiteiten nodig. Door de verschillende activiteiten te bekijken als onderdeel van een doorlopend ontwikkelproces kunnen de (begeleidings)activiteiten beter worden afgestemd op de behoefte van de

¹ Een andere toepassing kan zijn dat dit overzicht als houvast voor docenten dient bij de ontwikkeling van een LOB-programma of bij een specifiek onderdeel. De impliciete boodschap van het schema is dat opleidingsbeelden goed tot stand komen als alle factoren meegenomen worden: niet alleen de activiteiten maar ook de 'verwerking' van informatie en ervaringen.

deelnemer. Een activiteit is altijd een onderdeel in een groter proces. Op hoofdlijnen kan dit proces getypeerd worden in vier fasen: introductie, oriëntatie, verkenning en verdieping (Van Lanschot Hubrecht en anderen, 2008). Voor de ontwikkeling van opleidingsbeelden is deze fasering als volgt in te vullen:

- **Introductie:** de leerling oriënteert zich op het LOB-proces dat voor hem ligt, zodat hij dat traject met een bepaalde focus start. Het gaat bijvoorbeeld om de vraag wat de leerling al weet over zijn kwaliteiten, behoeften en motivatie in relatie tot het beroepsbeeld.
- **Oriëntatie:** de leerling vormt zich een breed beeld van de inhoud van meerdere sectoren. Voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen vindt dit plaats tijdens de praktische sectororiëntatie in het tweede leerjaar. Door leerlingen in de gemengde en theoretische leerweg wordt aan het eind van het derde jaar een sector gekozen (hoewel hier vaak van afgeweken kan worden door intersectorale programma's of met behulp van vrije ruimte)
- **Verkenning:** de leerling krijgt een beeld van enkele opleidingen die passen binnen zijn interesse en beroepsbeelden. Op deze manier krijgt de leerling zicht op wat hij in het vervolg van het LOB-traject wil uitdiepen.
- **Verdieping:** de leerling doet ervaring op in de praktijk van een opleiding en maakt uiteindelijk zijn opleidingskeuze.

Overigens wil dit niet zeggen dat iedere leerling zich volgens deze lijn ontwikkelt. Wanneer leerlingen in de verkennende fase een nieuwe keuze voor een opleiding of beroep maken, dan begint er opnieuw een oriënterende fase. Daarnaast kan ook het tempo per leerling verschillen en de fasen zijn bovendien niet altijd goed van elkaar te onderscheiden. De fasering is daarom meer te beschouwen als een houvast voor de onderwijsinstelling om de leerling te kunnen begeleiden in zijn ontwikkeling.

2^e kolom: leeractiviteiten

Het opdoen van ervaringen is nodig voor leerlingen om te ervaren wat wel en niet bij ze past. De school speelt een belangrijke rol door leeractiviteiten aan te bieden die het opdoen van ervaringen stimuleren. Door het verzamelen van informatie en het opdoen van diverse ervaringen krijgt de leerling gaandeweg een beeld van het beroep en de vervolgopleiding(en). De leeractiviteiten kunnen ook buitenschools plaatsvinden en zelfs ook zonder dat de school er bij betrokken is. Suggesties voor leeractiviteiten per fase worden onder andere gedaan in de SLO-publicatie 'Leerroutes voor LOB'.

3^e kolom: loopbaanvragen

Om sturing te kunnen geven aan de eigen loopbaan worden drie competenties² genoemd die voor leerlingen van belang zijn om te ontwikkelen (Meijers, Kuijpers & Bakker, 2006).

- **Loopbaanreflectie (motievenreflectie en kwaliteitenreflectie):** het onderzoeken van welke motieven en kwaliteiten van belang zijn voor de ontwikkeling in de loopbaan.
- **Loopbaanvorming (werkexploratie en loopbaansturing):** het onderzoeken van eisen en waarden in het werk, het maken van weloverwogen keuzes rondom werken en leren, het onderzoeken van consequenties van mogelijkheden en daadwerkelijk actie ondernemen gericht op het realiseren van de eigen loopbaan.
- **Netwerken:** contacten opbouwen en onderhouden op de arbeidsmarkt gericht op de loopbaanontwikkeling.

² In sommige LOB-publicaties wordt uitgegaan van de vijf loopbaancompetenties. Uit het onderzoek van Meijers en anderen, blijkt echter dat een aantal van die competenties in de praktijk moeilijk te onderscheiden zijn bij leerlingen. Om die reden zijn ze hier samengevoegd tot drie.

Bij deze competenties passen verschillende vragen en het is van belang dat leerlingen antwoorden zoeken op die zogenoemde loopbaanvragen. Het formuleren van vragen kan bijvoorbeeld helpen om het gesprek tussen leerling en begeleider te focussen. Ook kunnen leeractiviteiten gepland worden aan de hand van de loopbaanvragen.

In de derde kolom van het overzicht zijn de loopbaanvragen toegespitst op de ontwikkeling van opleidingsbeelden. Deze loopbaanvragen zijn niet één op één te koppelen aan een bepaalde fase, of een bepaalde activiteit, maar er kunnen wel accenten gelegd worden.

4e kolom: ervaringen

De leeractiviteiten leveren ervaringen op die de input vormen voor reflectie. Als leerlingen een praktijkopdracht doen in de zorg waarbij ze bijvoorbeeld koffie moeten schenken voor reumapatiënten, dan zullen sommige leerlingen daarover veel kunnen vertellen. Het opdoen van echte ervaringen met het beroep in een praktijksituatie (of -simulatie) geeft hen de mogelijkheid zich een beter beeld te vormen van wat hen te wachten staat. Dit geldt ook voor echte ervaringen in de beroepsopleiding; een aantal lessen op het mbo volgen, daar een opdracht uitvoeren onder begeleiding van mbo-studenten en het ondergaan van een competentiegerichte beoordeling. Dergelijke ervaringen zullen de vmbo'ers een goed idee geven hoe het eraan toegaat op de vervolgopleiding. Ze kunnen aan de hand hiervan met hun mentor of een andere reflectiepartner bespreken of een beroep of een opleiding wel of niet bij hen past.

Helaas wordt er nog te vaak vanuit gegaan dat het verwerken van informatie voldoet om een goede keuze te maken (Meijers, Kuijpers & Bakker, 2006). Voor de ontwikkeling van loopbaancompetenties is het van groot belang om daarnaast concrete ervaringen op te doen, die in principe voor elke individuele leerling verschillend zijn.

5^e kolom: reflectiepartners

In de vijfde kolom worden mogelijke reflectiepartners genoemd. Dit kunnen verschillende personen zijn. Voor de begeleiding van het binnenschoolse LOB-proces kan gedacht worden aan mentoren, mbo-docenten, klasgenoten of deelnemers van het mbo. Daarnaast kunnen bijvoorbeeld ouders of vrienden ook een rol spelen bij het bespreken van de opgedane ervaringen. Belangrijk is wel dat leerlingen er alert op zijn dat ze zich niet direct laten beïnvloeden: leerlingen doen immers graag hetzelfde als hun peers en ouders geven goede raad, maar hebben soms weinig zicht op de complexe structuur van het mbo (Kenniscentrum Handel, 2004).

6^e kolom: dialoog/reflectie

De dialoog met anderen helpt de deelnemer zin en betekenis te geven aan zijn ervaringen in het licht van de loopbaanvragen. Door over de ervaringen te praten kan hij op nieuwe gezichtspunten gebracht worden of hij kan ze koppelen aan andere ervaringen.

In diverse onderzoeken wordt het belang van dialoog als hulpmiddel om ervaringen een plek te geven, benadrukt. Probleem is echter dat op school een echte loopbaandialoog vaak ontbreekt (Meijers, Kuijpers & Bakker, 2006). Er wordt wel tegen de leerling gepraat, maar weinig mét de leerling. Begeleidingsgesprekken zijn veelal gericht op het zorgen dat de leerling met zo min mogelijk problemen door de opleiding heen komt. Wat de leerling echt belangrijk vindt, lijkt vaak niet aan bod te komen, zo is de gedachte. In de publicatie 'Reflecteren op maat' (Fernandes & van Lanschot Hubrecht, 2008) worden suggesties gedaan voor het voeren van begeleidingsgesprekken in het kader van loopbaanoriëntatie.

2.3 Samenwerking tussen mbo- en vmbo-instellingen

Hoewel we verder in deze publicatie nog andere succesfactoren aan zullen geven, kunnen we op voorhand zeggen dat de samenwerking tussen roc's en vmbo's in de regio een cruciale factor is bij het ontwikkelen van opleidingsbeelden in een LOB-programma. Zowel vmbo als mbo heeft belang bij de ontwikkeling van loopbaancompetenties bij leerlingen, want dit voorkomt switchgedrag van leerlingen en voortijdige uitval in de vervolgopleiding.

Dit lijkt logisch en we kennen gelukkig veel uitstekende voorbeelden, maar we horen ook verhalen die aangeven hoe moeilijk het is samen op te (blijven) trekken. Het betreft dan over het algemeen roc's die met heel veel vmbo's te maken hebben of vmbo's die met meerdere roc's te maken hebben. Vaak blijkt dan dat de samenwerking afhankelijk is van het persoonlijk contact met die ene decaan of mentor, van een afdelingshoofd of een betrokken stagecoördinator.

Er zijn veel factoren die meegenomen moeten worden in een verantwoord LOB-programma waarin ook gewerkt wordt aan opleidingsbeelden, maar vast staat dat een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van opleidingsbeelden de samenwerking in de regio tussen de verschillende onderwijsinstellingen is. En die samenwerking moet bij voorkeur zowel op bestuurlijk als op praktisch niveau vorm krijgen.

3. Praktijkvoorbeelden

Voor dit hoofdstuk hebben we vijf voorbeelden van 'opleidingsbeelden ontwikkelen' geselecteerd. Drie voorbeelden komen van scholen waarmee we al langere tijd gedurende het LOB-project contacten hebben, dat zijn het Baken Stad College in Almere, het Buitenhout College ook in Almere en het Roelof van Echten College in Hoogeveen. Het Buitenhout College neemt een uitzonderlijke positie in, omdat deze school samen met ROC Flevoland nog bezig is met het ontwikkelen van opleidingsbeelden. Met het project in Twente kwamen we in aanraking via 't Noordik, locatie Vriezenveen, ook één van de scholen uit het LOB-project. Het LOEKS-project van het Noorderpoort College hebben we gevonden in de publicatie *Goed voorbeeld doet goed volgen* (Ecorys 2009).

3.1 Het beschrijvingskader

De in hoofdstuk 2 omschreven uitgangspunten vormen het beschrijvingskader voor de voorbeelden, maar eerst geven we de praktische context weer van de voorbeelden, zodat er een beeld ontstaat van de activiteiten, de samenwerkende partijen en de organisatie van het onderdeel opleidingsbeelden. Voor de contextbeschrijvingen gebruiken we de volgende kopjes:

- LOB in het curriculum.
- Wat zijn de activiteiten (gericht op het ontwikkelen van opleidingsbeelden)?
- Reflectie.
- Uitvoering.
- Organisatie.

Vervolgens nemen we de beschrijfpunten uit hoofdstuk 2 en maken daarmee als het ware een röntgenfoto van het onderdeel opleidingsbeelden ontwikkelen. Van elk voorbeeld wordt schematisch beschreven op welke wijze de betrokken school invulling geeft aan de verschillende componenten die belangrijk geacht worden voor het LOB- programma, specifiek voor het ontwikkelen van opleidingsbeelden. Deze overzichten zijn gebundeld in paragraaf 3.7. In hoofdstuk 4 Succesfactoren gaan we in op de vraag wat belangrijke voorwaarden zijn om te komen tot een goed LOB-onderdeel 'opleidingsbeelden ontwikkelen'.

3.2 Project LOEKS

Noorderpoort College en vmbo-scholen (theoretische leerweg) in de regio Groningen

Het ROC Noorderpoort College werkt samen met diverse vmbo-scholen in het loopbaanoriëntatie en -begeleidingsprogramma LOEKS. LOEKS staat voor Loopbaan Oriëntatie en Keuze Sector. Dit programma is erop gericht derdejaars vmbo-leerlingen uit de theoretische leerweg beter voor te bereiden op een adequate sectorkeuze. Aanleiding hiervoor was de relatief hoge uitval, vaak als gevolg van een verkeerd of onvolledig beeld van de sector.

1. LOEKS als LOB-programma in het curriculum

Het gaat om een integraal loopbaanoriëntatie en -begeleidingsprogramma dat gedurende dertig dagdelen gespreid over het hele schooljaar wordt aangeboden aan alle vmbo-leerlingen van klas drie van de theoretische leerweg. Het programma is ingebed in het lesrooster van de deelnemende vmbo-scholen. Elf van de dertig dagdelen worden ingevuld met praktijksimulaties op de mbo-opleidingen.

Aan het einde van klas drie moeten de leerlingen een keuze maken voor een sector: zorg & welzijn, economie, groene ruimte of techniek. Om een adequate keuze te kunnen maken onderzoeken de leerlingen deze vier sectoren in het mbo. Dit gebeurt in de periode augustus tot eind april. Ter verdieping zijn er daarna in de maand mei nog een aantal praktijksimulaties naar keuze voor de leerlingen.

2. Wat zijn de activiteiten?

Iedere woensdagmiddag is LOEKS-middag voor de vmbo-leerlingen. Er wordt gewerkt in kleine mentorgroepen van 12 tot 15 leerlingen. Er zijn verschillende LOEKS-activiteiten. De leerlingen doen zelfonderzoek via opdrachten naar sterke eigenschappen, capaciteiten, interesses en ze maken een Beroepskeuze ZelfOnderzoek (BZO). Op de vmbo-school worden opdrachten (ook buitenschools) uitgevoerd gericht op oriëntatie op een beroepssector. Na bezoek aan een mbo-praktijksimulatie zijn er reflectieopdrachten waarbij teruggekeken wordt op de verwachtingen. De praktijksimulaties zijn concrete opdrachten die leerlingen ook later in de beroepspraktijk kunnen tegenkomen. De leerlingen ervaren aan de hand van praktische opdrachten wat de sectoren inhouden. De begeleiding van de praktijksimulatie is in handen van mbo-docenten. Soms worden ook mbo-studenten ingeschakeld. Tijdens de praktijksimulatie observeren vmbo-mentoren concreet waarneembaar gedrag aan de hand van criteria: er wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen sectorspecifieke criteria zoals ruimtelijk inzicht of technisch inzicht en algemene criteria zoals sociale vaardigheden. Door de praktijksimulaties en de testen samen krijgen de leerlingen een beeld van de eigen capaciteiten, vaardigheden, interesses, motivatie en persoonskenmerken. Bovendien geven de praktijksimulaties op de mbo-locaties de leerlingen een beeld van de betreffende mbo-sector. Tijdens het hele traject houden leerlingen een logboek bij waarin zij hun verwachtingen, ervaringen en keuzes verwoorden. Voorafgaand aan de uitvoering van een praktijksimulatie bespreekt de mentor met de leerlingen hun verwachtingen ten aanzien van dat praktijkonderdeel.

3. Begeleiding en reflectie

Intensieve begeleiding door de mentor is cruciaal in dit LOEKS-programma. Het is belangrijk dat er **met** de leerling gesproken wordt. Leerlingen worden gestimuleerd tot zelfverantwoordelijkheid voor de sectorkeuze. In kleine mentorgroepen worden de voorbereidende opdrachten uitgevoerd en besproken. Daarnaast zijn er regelmatig individuele gesprekken tussen de mentor en de leerling. Tijdens deze gesprekken komen de verrichtingen en ervaringen van de afgelopen periode aan de orde. Er wordt een link gelegd tussen de verwachtingen die een deelnemer heeft van een sector, de ervaring die hij heeft opgedaan en het zelfbeeld. De mentor geeft feedback op coachende wijze. De ervaringen en ontdekkingen die de leerlingen opdoen, kunnen worden gebruikt voor onder andere het sectorwerkstuk en tijdens de rest van de schoolloopbaan. Wenselijk is dat het keuzeprocess na de sectorkeuze aan het eind van klas 3 wordt doorgetrokken naar klas 4 en dan meer gericht op specifieke beroepskeuze en keuze voor een vervolgopleiding.

4. Uitvoering

In totaal gaat het om dertig dagdelen waarvan er elf verzorgd worden door en op de locaties van de mbo-opleidingen Noorderpoort College en AOC/Terra. De voortgangsgesprekken vinden plaats op het vmbo en de vmbo-mentoren dragen zorg voor de voorbereiding van de leerlingen en voor de (zelf)reflectie achteraf.

De methodiek en de programma's voor de praktijksimulaties zijn gezamenlijk ontwikkeld door mbo-docenten en vmbo-mentoren. De mbo-docenten zorgen voor de uitvoering van de praktijksimulaties. Soms worden ook mbo-deelnemers ingezet. De vmbo-mentoren begeleiden de voorbereidende opdrachten, het beroepskeuzeonderzoek en de reflectie en observeren de leerlingen tijdens de praktijksimulaties.

5. Organisatie

Vmbo-scholen die participeren in LOEKS hebben met Noorderpoort een samenwerkingsovereenkomst gesloten. De kosten voor het LOB-programma LOEKS worden gezamenlijk gedragen. Het voortgezet onderwijs (vmbo) bekostigt de inzet van de mentor gedurende dertig weken per twaalf leerlingen op basis van 2,5 uur per week. Voor een aantal vmbo-scholen zijn er reiskosten in verband met vervoer naar de mbo-opleidingen waar de praktijksimulaties plaatsvinden. Er is een coördinatiepunt LOEKS dat zorg draagt voor de roostering, organisatie, kwaliteitsbewaking, actualisatie, organiseren gezamenlijk overleg. De vmbo-scholen betalen per leerling een klein bedrag voor deze coördinatie. De mbo-opleidingen Noorderpoort en het AOC investeren in de ontwikkeling en uitvoering van de praktijksimulaties, per sector tussen de 200 en 300 uur op basis van 50 vmbo-groepen (600 leerlingen) op jaarbasis. De mbo-opleidingen bekostigen ook het gebruikte materiaal. Er is drie tot vier keer per jaar teamleidersoverleg met de vmbo-scholen waarvan een keer ook met de mbo-opleidingen.

3.3 Project Zorg in beeld

Roelof van Echten College (vmbo basis- en kaderberoepsgerichte leerweg), Alfa College en Zorgpalet, Hoogeveen

Het project Zorg in beeld wordt in Hoogeveen uitgevoerd door het Roelof van Echten College (vmbo, sector zorg en welzijn), het Alfa College (mbo) en de zorginstelling Zorgpalet. Doel is enerzijds een betere beeldvorming bij vmbo-leerlingen van beroepen in de zorg, zodat ze bewuster kiezen en daardoor minder uitvallen in de mbo-opleidingen. Anderzijds gaat het om een betere onderlinge afstemming en een doorlopende leerlijn tussen vmbo, mbo en beroepspraktijk, uitgaande van de gedachte dat competentieontwikkeling al start in het vmbo. Vmbo- en mbo-docenten en werkveld werken nauw samen en leerlingen van vmbo en mbo voeren samen opdrachten uit, op school en in zorginstellingen. De docenten raken op deze manier beter op de hoogte van elkaars werkwijzen en de vmbo-leerlingen doen alvast ervaring op met de manier van werken in het mbo. De mbo-studenten oefenen en gebruiken vaardigheden en competenties die in hun eigen opleiding relevant zijn.

1. LOB in het curriculum

In het Roelof van Echten College wordt actief gewerkt aan een intensieve en praktijk nabije LOB. In de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg biedt het beroepsgerichte programma daarvoor veel aanknopingspunten. De activiteiten in het kader van Zorg in beeld zijn volledig ingebed in het programma. Ze worden uitgevoerd in het vierde leerjaar en passen zowel bij de beroepsvoorbereiding als bij de loopbaanoriëntatie.

2. Wat zijn de activiteiten?

Docenten van vmbo en mbo ontwikkelen samen projecten. Daarbij wordt uitgegaan van gemeenschappelijke competenties uit vmbo en mbo die ook in de beroepspraktijk relevant zijn. Bij de uitvoering van projecten zijn docenten en leerlingen van vmbo en mbo betrokken en ook de zorginstelling. Zo bestaat het project *Ouderenzorg* uit:

- Een theoretisch lesprogramma, met individuele en groepsopdrachten.
- Praktijklessen en trainingen verzorgd door de docent(en) van het vmbo.
- Rollenspellen en oefensituaties verzorgd door de docent(en) van het Alfa College, in samenwerking met tweedejaars studenten van de opleiding Verzorging & Verpleging.
- Coaching verzorgd door de docent(en) vmbo.
- Studiebegeleiding door de studenten van het Alfa College.
- Een tweedaagse praktijkstage op een afdeling van Stichting Zorgpalet.

Bij feedback en beoordeling wordt met de gemeenschappelijke competenties gewerkt. Van groot belang is de coachende taak van de docent; de betrokken docenten hebben ervaren dat een training voor deze specifieke taak zinvol is. Het aspect 'veiligheid' speelt een grote rol, voor alle betrokkenen. Alleen in veilige situaties kan zinvol worden samengewerkt en kunnen leerlingen komen tot een positief zelfbeeld.

3. Reflectie

In het LOB-programma op het Roelof van Echten College én bij Zorg in beeld speelt reflectie een belangrijke rol. De coachende docenten gaan in gesprek met de leerlingen over hun sterke en zwakke kanten, hun competentieontwikkeling en hun wensen en ambities voor de toekomst. Hoewel dit soms moeilijk is, wordt hiervoor in het programma tijd vrijgemaakt.

Naar het voorbeeld van het mbo werkt men nu ook in het vmbo met leer- en ontwikkelijnen. De leerlingen krijgen regelmatig reflectieopdrachten en werken met een portfolio dat mogelijk in de toekomst een digitale vorm krijgt.

Door alle ervaringen bij activiteiten van Zorg in beeld kunnen de leerlingen meer gericht nadenken over hun opleidingskeuze. Ook een eventuele beslissing om niet door te gaan in de sector, wordt gemotiveerder genomen.

4. Uitvoering

De activiteiten op de eigen school, op het ROC en in de beroepspraktijk grijpen in elkaar. Docenten van vmbo en mbo "bemoeien zich" met elkaars leerlingen en stemmen af met de medewerkers van de zorginstelling.

Docenten van het Roelof van Echten hebben medewerkers van Zorgpalet voorbereid op de komst van de leerlingen want in de zorginstelling was men niet gewend aan vmbo-ers. Medewerkers van Zorgpalet hebben op het vmbo lessen bijgewoond en vmbo-docenten hebben een dag stage gelopen op een van de locaties van Zorgpalet. Hierdoor is het wederzijdse begrip toegenomen en zijn barrières tussen school en praktijk, voor zover die er waren, geslecht.

5. Organisatie

Het project wordt gekenmerkt door een nauwe samenwerking. Alle partijen zien het belang hiervan en zijn bereid tijd en middelen te investeren. De behoefte aan verdere samenwerking tussen vmbo en mbo komt tot uiting in plannen voor gezamenlijke nieuwbouw. Zo kan men faciliteiten delen en komen docenten en studenten nog meer met elkaar in contact.

3.4 Pilot sectorwerkstuk

ROC van Twente, AOC Oost en de vmbo-scholen (gemengde en theoretische leerweg) in de regio Twente.

Het ROC van Twente, AOC Oost en alle veertien vmbo-scholen in de regio Twente werken via het *Twents Aansluitingsnetwerk vmbo-mbo* samen aan de verbetering van de beroeps- en opleidingsbeeldvorming bij vmbo-leerlingen uit de gemengde en theoretische leerweg. Doel is een beter onderbouwde opleidingskeuze met minder switchgedrag en uitval. Binnen de pilot sectorwerkstuk, die is opgezet in samenwerking met het lectoraat "Onderwijsarrangementen in maatschappelijke context"³, maken vmbo-leerlingen hun sectorwerkstuk deels in het ROC of AOC onder begeleiding van mbo-docenten en -studenten. Vanaf het schooljaar 2007-2008 zijn pilots uitgevoerd met ieder jaar toenemende aantallen vmbo-leerlingen.

³ Dit bijzondere lectoraat is ingesteld door het ROC van Twente, Hogeschool Edith Stein/Onderwijscentrum Twente en Expertis onderwijsadviseurs.

1. LOB in het Curriculum

In de vmbo-scholen wordt in de derde en vierde klassen een LOB-programma uitgevoerd. Iedere school geeft dit zelf vorm, maar in het derde leerjaar zijn de volgende activiteiten er voor alle scholen onderdeel van:

- Bezoek Open Dagen ROC/AOC omstreeks januari/februari.
- Bezoek regionale beroepenmarkt.
- Deelname in maart/april aan een workshop op het ROC/AOC, de zogenaamde 'sectordinsdag': leerlingen oriënteren zich via een overzicht op internet en kiezen een workshop, waarvoor ze zich digitaal aanmelden.

De ingewonnen informatie en de gemaakte opdrachten vormen de eerste onderdelen van het in klas 4 te maken sectorwerkstuk. In het kader van het maken van het sectorwerkstuk kunnen leerlingen vervolgens drie dagdelen meelopen op de opleiding die zij willen gaan volgen. Doel is de juistheid van hun keuze te bevestigen (of tot een ander inzicht te komen).

De leerlingen werken met een digitaal portfolio binnen de digitale leeromgeving mbo waarmee ze op deze manier al kennis maken. Voor alle activiteiten rond het sectorwerkstuk wordt gebruik gemaakt van binnen het project ontwikkeld materiaal zoals een handleiding voor de leerling, een logboek, een beoordelingslijst, et cetera.

2. Wat zijn de activiteiten?

We beschrijven hier alleen de activiteiten in relatie tot het sectorwerkstuk.

In het kader van het project is een handleiding voor de leerling gemaakt, waarin een uitgebreid stappenplan is opgenomen voor het maken van het sectorwerkstuk. Er worden drie fasen onderscheiden:

- **Vorbereiding**
Deze vindt op de eigen vmbo-school plaats, onder begeleiding van de mentor. De leerling beslist of hij alleen of met een medeleerling gaat werken, maakt afspraken met het ROC/AOC en werkt een groot aantal deelvragen uit. Deze vragen hebben voor een belangrijk deel betrekking op de opleiding (naast het beroep en de arbeidsmarkt-perspectieven).
- **Uitvoering**
De leerlingen gaan nu drie dagdelen meelopen bij de opleiding van hun keuze. Ze maken zo breed mogelijk kennis met wat er in de opleiding gebeurt: theorielessen, praktijklessen en zo mogelijk ook stage. Dit alles vindt plaats onder begeleiding van mbo-docenten én student-coaches ('peers') die daarvoor speciaal getraind zijn. In sommige gevallen interviewen de vmbo-leerlingen ook docenten en/of studenten.
- **Presentatie en evaluatie**
De leerlingen werken op school hun sectorwerkstuk verder uit en bereiden een presentatie voor. Deze presentatie kan allerlei verschillende vormen hebben, zoals een posterpresentatie, een collage, een proefopstelling met mondelinge toelichting, een dia-, video- of PowerPointpresentatie, een toneelstuk met aansluitende discussie, een voorlichting voor lagere klassen, een maquette, enzovoort. Ouders zijn tijdens de presentatie van de leerling aanwezig en worden op deze wijze actief betrokken bij het keuzeproses van hun kinderen. Tot slot beoordeelt de leerling zichzelf en wordt hij beoordeeld door zijn begeleiders.

3. Reflectie

De begeleiding en het stimuleren van reflectie is de taak van de begeleiders op de vmbo-scholen. Het werken met een portfolio en/of logboek biedt aanknopingspunten om met de leerling in gesprek te gaan. In het kader van het project is wel leerlingmateriaal gemaakt maar er zijn geen specifieke afspraken gemaakt over de uitvoering van de begeleiding.

In de laatste fase wordt de leerlingen gevraagd om hun sectorwerkstuk te presenteren (zie hierboven) en om terug te kijken op hun ervaringen met de praktijk. Hiervoor krijgen de leerlingen in de handleiding een aantal vragen.

4. Uitvoering

Nadat leerlingen door middel van Open Dagen, workshops en meeloopdagen al kennis hebben gemaakt met het ROC en/of AOC, maken ze zelf afspraken met de afdeling van hun keuze. Voor het maken van het sectorwerkstuk gaan zij drie dagdelen concreet aan de slag in de betreffende opleiding. Daarbij worden ze begeleid door mbo-docenten én -studenten. De ontvangende opleidingen bieden de leerlingen een zo ruim mogelijk programma aan. In het totale LOB-proces en dus ook in het hele proces rond het maken van het sectorwerkstuk, worden de leerlingen begeleid binnen hun eigen school. Ook de beoordeling vindt op de eigen school plaats.

5. Organisatie

De werkwijze en de organisatie rond het sectorwerkstuk is ontwikkeld in het *Twents Aansluitingsnetwerk vmbo-mbo* in samenspraak met het lectoraat 'Onderwijsarrangementen in maatschappelijke context'. Het aantal deelnemende vmbo-leerlingen is snel gegroeid: in 2007-2008 hebben 65 leerlingen deelgenomen, in 2008-2009 165 leerlingen en in 2009-2010 gaat het om 498 leerlingen. Alle vmbo-scholen participeren in de pilot, maar nog niet alle locaties. Het cursusjaar 2009-2010 is het derde en laatste pilotjaar. Daarna wordt de werkwijze geëvalueerd en wordt besloten over eventuele verdere implementatie.

Deze beslissing wordt onder andere beïnvloed door de druk op ontvangende afdelingen vanwege de toenemende deelnemersaantallen. Een gedeeltelijke oplossing voor dit probleem zou kunnen liggen in het meer inschakelen van mbo-studenten.

De effecten van de pilot met betrekking tot juiste keuze, switchen en stoppen van leerlingen, worden onderzocht door het lectoraat. Er wordt een vergelijking gemaakt tussen de groep studenten die aan de pilots heeft meegedaan en een controlegroep. Uiteraard zijn de uitkomsten van dit onderzoek ook van invloed op de beslissing om de werkwijze verder te implementeren.

3.5 Buitenhout College

**Buitenhout College (vmbo basis- en kaderberoepsgerichte leerweg) en ROC Flevoland
Dit betreft een pilot die in januari 2010 gaat starten.**

Het Buitenhout College in Almere wil voor de vmbo-leerlingen uit leerjaar drie en vier van de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg van de afdeling Handel & Administratie de ontwikkeling van opleidingsbeelden meer aan het mbo van ROC Flevoland koppelen.

1. LOB in het curriculum

Op het Buitenhout College gaan leerlingen in leerjaar één met de toekomst aan de slag in het programma Realgame. Vragen als welke sectoren en beroepen zijn er, wat zijn de niveaus enzovoort komen aan de orde. Ook wordt er gewerkt aan de weerbaarheid van het kind. In leerjaar twee gaan leerlingen nadenken over het niveau van de vmbo-opleiding: theoretische, basis- of kaderberoepsgerichte leerweg en over de vraag welke sector het best past als ze de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg kiezen. De sectoren zijn: handel & administratie, logistiek en transport, techniek en zorg & welzijn. Leerlingen doen ook een loopbaanprogramma en snuffelstages in dit leerjaar. Aan het begin van leerjaar drie starten de leerlingen van de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg in de gekozen sector.

Het plan bij de sector Handel & Administratie is dat de leerlingen van de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg in leerjaar drie starten met het ontwikkelen van beroeps- en opleidingsbeelden. De leerlingen werken op het vmbo tijdens het derde jaar in een aantal afdelingen zoals personeelszaken, ict, inkoop, verkoop en magazijn. Per periode gaan de leerlingen naar vier afdelingen, verdeeld over tien tot vijftien lesuren.

2. Wat zijn de activiteiten?

In de maand november van het derde jaar geeft een student van een mbo-opleiding handel niveau 3 of 4 van het ROC Flevoland een presentatie over het beroep waarvoor hij opgeleid wordt. In deze presentatie worden ook de mbo-opleiding, de benodigde competenties en de stage belicht.

De vmbo-leerlingen maken een verslag van deze presentatie waarbij de nadruk ligt op wat zij voor zichzelf ontdekken tijdens en na deze presentatie. De mbo-student ontvangt dit verslag ter beoordeling en bespreekt de verslagen met kleine groepjes leerlingen. Een mbo-docent ondersteunt de mbo-studenten bij de opzet van de presentatie. De vmbo-mentor is beschikbaar voor overleg en deze is ook aanwezig tijdens de presentatie en bij de vervolgesprekken over het verslag.

Na deze eerste kennismaking gaan de vmbo-leerlingen in januari naar het ROC. Daar volgen ze een lesprogramma van twee keer twee weken, gerelateerd aan de onderwerpen verkoop, winkel, presentatie & promotie en magazijn/inkoop. Dit programma is door de mbo-student in samenwerking met de vmbo-docent en mbo-docent opgezet en sluit aan bij de vmbo-leerstof. In principe zou de vmbo-docent deze lesstof dan niet meer hoeven te behandelen. Na vier weken geven de leerlingen een presentatie over hetgeen ze geleerd hebben. Het gehele samenwerkingsprogramma bestaat uit zeven à acht middagen.

Naast deze activiteit wil het Buitenhout College ook uit de kwalificatiedossiers van de sectoren Handel en Administratie een gezamenlijke competentie halen en deze competentie in het vmbo leerjaar drie beoordelen op dezelfde wijze als op het mbo beoordeeld wordt. Voor activiteiten in leerjaar vier wordt gedacht aan meedraaien op de mbo opleiding, maar dit wordt nog verder uitgewerkt.

3. Reflectie

De vmbo-leerlingen maken twee keer een verslag gericht op reflectie. De eerste keer is dat na de presentatie van de mbo-leerlingen. Het verslag heeft als kern 'Wat vind ik van dit beroep, past dat beroep bij mij en wat weet ik nu van de opleiding?' Dit verslag wordt besproken met de mbo-student.

De bedoeling is dat de mbo-studenten een goed beeld geven van hun opleiding en het beroep. De aanname is dat vmbo-leerlingen meer beroeps- en opleidingsbeeld krijgen als het door mbo-studenten wordt neergezet. De vmbo-leerlingen herkennen zichzelf daar meer in dan bij een voorlichtingspraatje van een mbo-docent.

De tweede reflectieopdracht is na het lesprogramma van twee keer twee weken. De mentor van het Buitenhout College ontwikkelt een lesbrief voor de vmbo-leerlingen gericht op reflectie. De mbo-studenten geven feedback op het door de vmbo-leerlingen gemaakte werk, via de mail of in een gezamenlijke bijeenkomst. De mbo-docent kijkt ook mee.

4. Uitvoering

Het ROC Flevoland zorgt dat er mbo-studenten beschikbaar zijn die de presentatie op het vmbo geven en het lesprogramma op het mbo verzorgen. Het ROC geeft hen studiepunten voor deelname aan dit traject en de competenties waaraan de studenten werken worden bij de kerntaak 'leiding geven' ondergebracht. De studenten worden door een mbo-docent begeleid om een vorm te vinden voor een leerzame presentatie. Het ROC zorgt ook voor ruimtes waar de vmbo-leerlingen hun lesprogramma op het ROC kunnen doen.

De mentoren van het vmbo bereiden de vmbo-leerlingen voor op de presentaties en het lesprogramma. Zij zijn ook vraagbaak voor de mbo-studenten bij de voorbereiding van de presentatie en het lesprogramma en ze zijn aanwezig bij de presentaties en het lesprogramma. Ook zorgen zij dat de leerlingen hun reflectieopdrachten aan de mbo-studenten sturen.

5. Organisatie

De studentendecaan vmbo verzorgt de voorbereiding van de vmbo-mentoren. Voor de mentoren valt dit onderdeel onder de verbetering van het LOB-programma en wordt het regulier bekostigd. Dit laatste is ook voor de mbo-docent zo. In het ROC wordt het project verder begeleid door de stagecoördinator van de afdeling Handel.

3.6 Baken Stad College

Baken Stad College (theoretische leerweg), Almere

Op het Baken Stad College in Almere volgen de leerlingen van de theoretische leerweg in het derde en vierde leerjaar op de donderdagmiddag een loopbaanoriëntatieprogramma. De leerlingen 'vliegen uit' op deze middagen, zoals ze zelf zeggen.

1. LOB in het curriculum

In het tweede leerjaar maken leerlingen na de PSO (praktische sectororiëntatie) een keuze voor een sector in het mbo, of ze geven op dat moment aan dat zij een voorkeur hebben voor doorstroom naar de havo. In de eerste periode van het derde jaar volgen alle leerlingen het programma van hun keuze. TL-leerlingen met havo-voorkeur volgen les op de havo en de leerlingen die interesse hebben in het mbo gaan naar diverse mbo-sectoren.

2. Wat zijn de activiteiten?

De leerlingen die naar het mbo gaan volgen in de tweede periode van het derde leerjaar een breed programma op ROC Flevoland, ROC ASA en het Groenhorstcollege (AOC). Zij oriënteren zich op vier sectoren (techniek, zorg en welzijn, economie, groen). In de eerste twee periodes van het vierde jaar verdiepen zij zich verder in de opleidingen van één sector. Leerlingen die naar de havo willen, gaan op donderdagmiddag naar de havo-locatie van de scholengemeenschap (Baken Park Lyceum) voor lessen Nederlands en wiskunde, want gebleken is dat vanuit de theoretische leerweg doorstromende vmbo'ers hiaten hadden voor deze vakken. Halverwege het schooljaar hebben deze leerlingen nog de mogelijkheid om over te stappen op het mbo-programma. In het vierde leerjaar volgen de potentiële havo-leerlingen vakken die aansluiten op het profiel van hun keuze. Daarnaast zijn er bezoeken aan bedrijven en instellingen en tevens worden er op school gastlessen gegeven door beroepsbeoefenaren en mbo-docenten.

3. Reflectie

Aan het eind van elke periode wordt er één middag besteed aan terugkijken en reflectie. De leerlingen presenteren hun ervaringen aan elkaar waarbij zij zelf een vorm mogen kiezen die bij hun leerstijl past, bijvoorbeeld een 'rap', een tekening of een presentatie. Aan het eind van het oriëntatieprogramma, halverwege het vierde jaar, is er een grote presentatie voor alle docenten en voor de leerlingen van het tweede leerjaar, die voor hun sectorkeuze staan.

Naast dit programma hebben de leerlingen ook een lesuur per week mentorles. Daarin wordt eveneens aan LOB gewerkt; leerlingen voeren reflectieve gesprekken met de mentor.

4. Uitvoering

De lessen op de havo en in het mbo worden verzorgd door docenten van de vervolgschool. Er gaan wel vmbo-docenten met de leerlingen mee: zij zijn verantwoordelijk voor de aanwezigheid van de leerlingen en ze zorgen voor de pedagogische begeleiding, omdat de mbo-docenten

vaak niet gewend zijn aan zulke jonge leerlingen. Bovendien kennen ze de vmbo-leerlingen minder goed.

Het is nadrukkelijk de bedoeling dat op de donderdagmiddag op een havo- respectievelijk mbo-manier gewerkt wordt. De vmbo-docenten denken wel mee over het programma. In het mbo worden er soms onderdelen uit het eerstejaarsprogramma aangeboden. Afspraak is dat er gewerkt wordt met "prestaties", die een product opleveren. In één geval (economie bij ROC ASA) krijgen vmbo-leerlingen die daadwerkelijk instromen in die mbo-opleiding twee studiepunten voor hun prestatie.

5. Organisatie

De school bekostigt dit programma uit eigen middelen. Voor de leerlingen zijn het ook uren die bovenop het reguliere rooster komen, elke week vier lessen extra plus de reistijd.

Tot dusverre is het niet gelukt om subsidie te verwerven voor het programma, men zoekt wel naar mogelijkheden hiervoor onder andere bij de ROC's.

Hardwerkende coördinatoren met behoorlijk wat taakuren leiden het gehele programma voor ongeveer 250 leerlingen in goede banen. Het kost veel aan organisatie, mede door de keuzemogelijkheden die de leerlingen hebben, want ze kunnen zich inschrijven voor bepaalde onderdelen. Ver vooruit plannen is noodzakelijk, evenals flexibiliteit: er zijn altijd verschuivingen bij de deelnemende partijen en onvoorziene omstandigheden.

Het Baken Stad College vergoedt aan de ontvangende partij de materiële kosten, de ontvangende school zet zelf docenten in. Motivatie voor de mbo-scholen is natuurlijk een gemotiveerde instroom, met zo min mogelijk uitval en zo min mogelijk switchgedrag.

3.7 Uitgangspunten LOB-programma en praktijkvoorbeelden

In de schema's wordt voor de verschillende praktijkvoorbeelden *Ontwikkelen van opleidingsbeelden* afzonderlijk aangegeven hoe de betrokken scholen invulling geven aan de uitgangspunten die belangrijk geacht worden voor een LOB-programma.

De ontwikkeling van opleidingsbeelden in het Project LOEKS, Noorderpoort College en vmbo-scholen (theoretische leerweg) in de regio Groningen					
Fasen in het LOB-proces	Leeractiviteiten	Loopbaanvragen	Ervaringen	Reflectiepartners	Dialogoofreflectie
<i>Om welke fase in de loopbaanoriëntatie gaat het?</i>	<i>Welke leeractiviteiten worden ingezet?</i>	<i>Op welke loopbaanvraag wordt de nadruk gelegd?</i>	<i>Welke concrete ervaringen doen de leerlingen op?</i>	<i>Wie helpen de leerling bij het opdoen van ervaringen en/of het voeren van een dialoog?</i>	<i>Hoe komt de interne en/of externe dialoog tot stand?</i>
<p>Leerjaar 3, theoretische leerweg.</p> <p>Oriënterende fase: Leerlingen doorlopen praktijksimulaties bij alle sectoren van de mbo-instelling in de periode augustus- mei.</p> <p>Verkennde/verdiepende fase: De leerlingen voeren een aantal praktijksimulaties uit bij een sector naar keuze in de periode mei-juni.</p>	<p>Vorbereidende activiteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maken van beroepskeuze, capaciteiten- en interresstesten. • Uitleg over wat de sector inhoudt en over de opleidingen die gekozen kunnen worden. • Uitleg van de beroepen die daarbij horen en wat je daarvoor moet weten en kunnen. 	<p>Vragen die aan bod komen hebben betrekking op de kenmerken van de opleiding en het beroep, in relatie tot de capaciteiten van de leerling.</p> <p>Bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe zijn de opleidingen georganiseerd? • Hoe ziet het onderwijs eruit? • Hoe wordt er beoordeeld? 	<p>De leerlingen doen ervaring op in verschillende mbo-opleidingen, met</p> <ul style="list-style-type: none"> • De werkwijze (in simulaties). • De leeromgeving. • De begeleiding door de docenten. • De (competentiegerichte) beoordeling. <p>Ook maken ze kennis met mbo-studenten.</p>	<p>Mbo-docenten voeren de praktijksimulaties uit, al dan niet bijgestaan door mbo-deelnemers.</p> <p>De vmbo-mentoren begeleiden de vorbereidende en reflecterende activiteiten.</p>	<p>Om de week voeren de leerlingen activiteiten uit op de mbo-instellingen. De andere week wordt (in groepen van 12 leerlingen) binnen de vmbo-instelling vooruitgekeken en gereflecteerd op de ervaringen.</p> <p>Reflecterende activiteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen vullen in welke competenties zij denken nodig te hebben voor een bepaalde sector. • Leerlingen kijken terug op hun ervaringen.

	<ul style="list-style-type: none"> • Oefeningen: leerlingen denken na over de benodigde competenties en hun eigen competenties. <p>Hoofdactiviteit: Praktijksimulaties: actieve inzet van de leerlingen aan de hand van realistische opdrachten.</p> <p>De vmbo-mentor observeert tijdens de praktijksimulatie het gedrag van de leerling op basis van gedragscriteria.</p> <p>Verwerkende en reflecterende activiteiten, na afloop, op de eigen school.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Waar wordt de opleiding aangeboden? • Welke sectoren spreken mij aan? • Wat spreekt mij aan in deze leeromgeving? • Past deze manier van leren bij mij? • Sluit(en) de opleiding(en) aan bij mijn competenties (kennis, vaardigheden, persoons-kenmerken, interesse, motivatie)? • Waar moet ik mij nog in ontwikkelen als ik deze opleiding wil volgen? • Ben ik bereid om moeite te doen voor deze opleiding? • Wat zijn consequenties als ik voor deze opleiding kies? 			<ul style="list-style-type: none"> • Mentor geeft feedback op gedrag en inbreng leerlingen tijdens de praktijksimulaties (resultaten van de observatie). • De leerlingen leggen hun verwachtingen, ervaringen en resultaten vast in een portfolio. <p>Daarnaast zijn er vier momenten in het programma waarop de leerling een individueel voortgangsgesprek voert met de mentor. Tijdens deze gesprekken komen de verrichtingen van de afgelopen periode van acht weken aan de orde. De relevante informatie uit deze gesprekken wordt vastgelegd in het leerlingvolgsysteem/portfolio. Op basis van deze informatie wordt het persoonlijk actieplan voor de komende periode ge(her)formuleerd.</p>
--	---	--	--	--	---

De ontwikkeling van opleidingsbeelden bij Project Zorg in beeld, Roelof van Echten College (vmbo basis- en kaderberoepsgerichte leerweg), Alfa College en Zorgpalet, Hoogeveen

Fasen in het LOB-proces	Leeractiviteiten	Loopbaanvragen	Ervaringen	Reflectiepartners	Dialog/reflectie
<i>Om welke fase in de loopbaanoriëntatie gaat het?</i>	<i>Welke leeractiviteiten worden ingezet?</i>	<i>Op welke loopbaanvraag wordt de nadruk gelegd?</i>	<i>Welke inzichten levert de leeractiviteit op?</i>	<i>Wie helpen de leerling bij het opdoen van ervaringen en/of het voeren van een dialoog?</i>	<i>Hoe komt de interne en/ of externe dialoog tot stand?</i>
<p>Verkennde/Verdiepende fase: Leerlingen zitten in het vierde leerjaar van de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg, in de sector Zorg & welzijn. Zij voeren samen met mbo-studenten opdrachten uit binnen de eigen school en het ROC en in zorginstellingen. Hierdoor doen zij concrete ervaringen op met de verschillende opleidingen en werkvelden.</p>	<p>Activiteiten binnen school: Vmbo- en mbo-leerlingen voeren samen praktijkopdrachten en rollenspellen uit, onder leiding van vmbo- en/of mbo-docenten.</p> <p>Activiteiten in de beroepspraktijk: De vmbo-leerlingen lopen stage bij een zorginstelling. Aan de hand van werkkaarten en opdrachten voeren zij samen met mbo-deelnemers taken uit.</p>	<p>Leerlingen kunnen door ervaring op te doen antwoord vinden op diverse vragen rondom hun beroeps- en opleidingsbeeld, zoals:</p> <p>Kwaliteiten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat moet ik kunnen om deze opleiding succesvol te doorlopen en wat is in dit beroep van belang? • Waar ben ik goed in? • Sluit deze opleiding aan bij mijn capaciteiten? 	<p>Leerlingen werken samen met mbo-studenten en zien hoe zij functioneren. Leerlingen ervaren welke eisen er in het mbo en de beroepspraktijk gesteld worden.</p> <p>Leerlingen leren hun eigen activiteiten plannen en nemen geleidelijk meer zelfstandig de sturing over het leerproces, zodat ze op het niveau komen waarop dat op het mbo van hen verwacht wordt.</p>	<p>Coaching vindt plaats door de vmbo-docenten. Ook de mbo-docenten kunnen in hun contacten met de vmbo-leerlingen reflectiepartner zijn. De werkbegeleider (vanuit de zorginstelling) kijkt meer naar de werkinhoudelijke zaken.</p> <p>Mbo-studenten geven studiebegeleiding aan vmbo-leerlingen en kunnen ook tijdens de gezamenlijke uitvoering van opdrachten gesprekspartner zijn voor de vmbo-leerlingen.</p>	<p>Deelnemers maken korte reflectieverslagen. Hier zijn ze vaak trots op en ze worden zich ervan bewust wat ze in de zorg voor mensen kunnen betekenen. Hierdoor verandert hun zelfbeeld.</p> <p>Doordat deelnemers zelf een portfolio bijhouden waarin zij hun resultaten verzamelen, worden zij zich bewust van hun eigen ontwikkeling.</p> <p>De coach (op het vmbo) gaat met de leerling in gesprek over zowel zijn leerloopbaan als zijn competentie- en persoonlijke ontwikkeling.</p>

	<p>De activiteiten zijn uitgewerkt naar competenties. De opdrachten zijn door de school en de zorginstelling opgesteld op basis van de prestatie-eisen (naar de systematiek van het mbo).</p> <p>Aan het vmbo-programma zijn extra thema's toegevoegd (ontleend aan de kerntaken van het beroep). Er is sprake van een doorlopende leerlijn vmbo-mbo.</p>	<p>Motieven:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat trekt me aan in deze leer- en werkomgeving? • Welke manier van leren past bij mij? • Voel ik me prettig bij deze docenten / medeleerlingen / praktijkplaats? • Kan ik hier leren wat ik écht belangrijk vind? <p>Exploratie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe ziet de opleiding er uit? • Waarop word ik straks beoordeeld? <p>Loopbaansturing:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat zijn de consequenties als ik kies voor deze opleiding? 	<p>De mbo-studenten leren veel doordat zij wat zij zelf geleerd hebben uitleggen aan vmbo-leerlingen. Ook moeten zij zich verplaatsen in de vmbo-leerlingen. Dit is iets wat ook in hun toekomstige beroep van belang is.</p>		
--	---	--	---	--	--

De ontwikkeling van opleidingsbeelden bij de pilot sectorwerkstuk, ROC van Twente, AOC Oost en de vmbo-scholen (gemengde en theoretische leerweg) in de regio Twente

Fasen in het LOB-proces	Leeractiviteiten	Loopbaanvragen	Ervaringen	Reflectiepartners	Dialogue/reflectie
<i>Om welke fase in de loopbaanoriëntatie gaat het?</i>	<i>Welke leeractiviteiten worden ingezet?</i>	<i>Op welke loopbaanvraag wordt de nadruk gelegd?</i>	<i>Welke concrete ervaringen doen de leerlingen op?</i>	<i>Wie helpen de leerling bij het opdoen van ervaringen en/of het voeren van een dialoog?</i>	<i>Hoe komt de interne en/of externe dialoog tot stand?</i>
<p>Verdiepende fase: De activiteit vindt plaats in het vierde leerjaar bij de toekomstige opleiding. Er is dus al een keus gemaakt. Door het opdoen van ervaringen kunnen leerlingen erachter komen of zij de goede keus hebben gemaakt.</p>	<p>Vmbo'ers van de gemengde en theoretische leerweg krijgen in het vierde leerjaar de mogelijkheid om in het ROC van Twente of in het AOC Oost gedurende drie dagdelen te werken aan hun sectorwerkstuk. Dit doen zij door het uitvoeren van praktijkgerichte activiteiten. Het sectorwerkstuk wordt gemaakt aan de hand van een format. Voorbereiding en verwerking gebeuren op de eigen school.</p>	<p>Er komt een groot aantal vragen aan bod met betrekking tot de opleiding, het beroep en de arbeidsmarkt. Ook de ervaringen van mbo-studenten komen aan de orde. Hierdoor kan de vmbo-leerling zich vragen stellen als:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat trekt mij aan in deze leer- en werkomgeving? • Voel ik me hier prettig? • Sluit deze opleiding aan bij mijn capaciteiten en behoeften? <p>Het contact met 'peers' (mbo-studenten) draagt hier positief aan bij.</p>	<p>De leerlingen doen een concrete ervaring op in het mbo met</p> <ul style="list-style-type: none"> • de werkwijze • de leeromgeving • de begeleiding door de docenten <p>Door samen te werken met mbo-studenten zien zij hoe mbo-ers functioneren in hun opleiding. Ook zijn ze in de gelegenheid de mbo-ers te bevragen over hun ervaringen.</p>	<p>De leerlingen worden in het ROC/AOC begeleid door mbo-docenten en mbo-leerlingen ('peers').</p> <p>De voorbereiding van het sectorwerkstuk, de afronding en de beoordeling ervan vinden plaats in de vmbo-school. De mentor/coach is hier gesprekspartner.</p>	<p>Het ontwikkelde materiaal biedt aanknopingspunten voor dialoog. Hoe de dialoog daadwerkelijk tot stand komt is afhankelijk van de begeleiding op de eigen school.</p>

De ontwikkeling van opleidingsbeelden bij Buitenhoutcollege (vmbo basis- en kaderberoepsgerichte leerweg) en ROC Flevoland, Almere					
Fasen in het LOB-proces	Leeractiviteiten	Loopbaanvragen	Ervaringen	Reflectiepartners	Dialogo/reflectie
<i>Om welke fase in de loopbaanoriëntatie gaat het?</i>	<i>Welke leeractiviteiten worden ingezet?</i>	<i>Op welke loopbaanvraag wordt de nadruk gelegd?</i>	<i>Welke inzichten levert de leeractiviteit op?</i>	<i>Wie helpen de leerling bij het opdoen van ervaringen en/of het voeren van een dialoog?</i>	<i>Hoe komt de interne en/of externe dialoog tot stand?</i>
<p>Leerjaar 3 van de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg, afdeling Handel en Administratie.</p> <p>Oriëntatie en Verkenning: Mbo-studenten geven in de tweede periode een presentatie over het beroep waarvoor zij opgeleid worden, de opleiding en de persoonlijke competenties die nodig zijn voor deze opleiding.</p> <p>Verdieping: De leerling gaat in de derde periode aan de slag met opdrachten op het mbo die begeleid worden door een mbo-</p>	<p>Mbo-studenten geven een presentatie waarvan de vmbo-leerlingen een verslag maken gericht op wat ze zelf geleerd hebben van deze presentatie. Daarna geeft de mbo-student de vmbo-leerling feedback op het verslag.</p> <p>Groepjes van 10-12 basis- en kaderleerlingen draaien, onder begeleiding van twee mbo-deelnemers en een mentor/vakdocent, op vier momenten mee op het mbo. Hier kunnen zij activiteiten uitvoeren en les krijgen,</p>	<p>Door de confrontatie met de opleidingspraktijk en de contacten met de mbo-deelnemers gaan de leerlingen zich vragen stellen zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Welke competenties zijn nodig voor een bepaald beroep? • Hoe wordt daar in deze beroepsopleiding aan gewerkt? • Wat wordt er van de studenten verwacht? • Past dit bij mij? Vind ik dit prettig? 	<p>Leerlingen horen van mbo-studenten wat in het beroep en op de opleiding verwacht wordt. Dit heeft meer impact, ze kunnen zich meer identificeren met de mbo'ers. Ze reflecteren erop in het verslag.</p> <p>Ook volgen ze een korte lessenreeks op het mbo: ze maken kennis met het mbo. Mbo-studenten kunnen de manier waarop geleerd wordt op het ROC goed laten zien.</p> <p>Ook hierop reflecteren leerlingen door het maken van de lesbrief met reflectievragen.</p>	<p>Gesprekspartners voor de leerling zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de vmbo-mentor in de mentorlessen; • de vmbo-mentor bij het beoordelen van competenties; • de mbo-studenten bij het bespreken en beoordelen van de verslagen en bij het uitvoeren van de opdrachten in het mbo. 	<p>Door middel van verslagen en presentaties reflecteren de leerlingen op hun ervaringen. De verslagen en de beoordeling vormen de input voor de dialoog met de mentor. Er is verder niet expliciet aangegeven hoe de dialoog in het curriculum een gestructureerde plek krijgt</p>

student. Beoordeling van een competentie gaat plaatsvinden volgens mbo-werkwijze.	gerelateerd aan twee afdelingen. Leerlingen maken een presentatie of verslag.		Daarnaast worden de leerlingen ook voor een competentie beoordeeld op een manier die in het mbo gebruikelijk is.		
--	--	--	--	--	--

De ontwikkeling van opleidingsbeelden als onderdeel van LOB bij het Baken Stad College (theoretische leerweg), Almere					
Fasen in het LOB-proces	Leeractiviteiten	Loopbaanvragen	Ervaringen	Reflectiepartners	Dialogo/reflectie
<i>Om welke fase in de loopbaanoriëntatie gaat het?</i>	<i>Welke leeractiviteiten worden ingezet?</i>	<i>Op welke loopbaanvragen wordt de nadruk gelegd?</i>	<i>Welke concrete ervaringen doen de leerlingen op?</i>	<i>Wie helpen de leerling bij het opdoen van ervaringen en/of het voeren van een dialoog?</i>	<i>Hoe komt de interne en/ of externe dialoog tot stand?</i>
<p>Leerjaar 3: Oriëntatie/verkenning</p> <p>Leerlingen krijgen meer zicht op vervolgopleidingen: havo en/of mbo. Ze oriënteren zich op vier sectoren: techniek, zorg&welzijn, economie en groen. Ze bezoeken presentaties en maken in de praktijk kennis met het onderwijs op havo en/of mbo.</p>	<p>Leerlingen schrijven zich zelf in voor activiteiten.</p> <p>Eén middag per week (gedurende het derde leerjaar en de eerste helft vierde leerjaar) regelmatig activiteiten op havo en/of mbo-locatie.</p> <p>Havo: lessen in avo-vakken, verzorgd door havo-docenten. Vmbo docenten zijn aanwezig.</p> <p>Mbo: praktische opdrachten /prestaties begeleid door mbo-docenten. Vmbo-docenten zijn aanwezig.</p>	<p>Loopbaanreflectie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Welke sectoren spreken mij aan? (in geval van mbo) • Wat spreekt mij aan in deze schoolomgeving / leeromgeving? • Past deze manier van leren bij mij? • Sluiten de opleidingen aan bij mijn capaciteiten en talenten? - Wat maakt mij geschikt voor deze opleiding(en)? • Kan ik hier leren wat ik echt belangrijk vind? • Ben ik bereid om moeite te doen voor deze opleiding? 	<p>Leerlingen volgen "levensecht" onderwijs in mbo en/of havo en doen ervaring op met</p> <ul style="list-style-type: none"> • werkvormen • leeromgevingen • wijze van begeleiding • wijze van beoordeling 	<p>De mentor van het vmbo wordt expliciet genoemd.</p>	<p>Leerlingen verzorgen presentaties van hun ervaringen; na elke periode voor hun docenten en medeleerlingen en in het vierde leerjaar eenmalig ook voor leerlingen van de tweede klassen.</p> <p>Het werken aan de presentaties en de presentatie zelf vormen de input voor de dialoog/reflectie.</p> <p>Er is niet expliciet aangegeven dat deze dialoog in het curriculum een gestructureerde plek heeft.</p>

<p>Leerjaar 4: Verkenning/verdieping: Leerlingen maken een keuze voor een (beroeps)opleiding en maken op grond daarvan verder kennis met de school (havo) of de beroepsopleiding waar hun interesse naar uitgaat.</p>	<p>Presentaties door beroepsbeoefenaren en presentaties door mbo-opleiders (op locatie vmbo, locaties mbo, soms bij bedrijven).</p> <p>LOB-programma op de eigen school (tijdens mentorlessen): hierin vindt o.a. voorbereiding en verwerking van de buitenschoolse activiteiten plaats.</p>	<p>Loopbaanvorming:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat kan ik hier straks leren? • Hoe zijn de opleidingen georganiseerd? • Hoe ziet het onderwijs eruit? • Hoe wordt er beoordeeld? • Waar wordt de opleiding aangeboden? • Wat zijn de consequenties als ik kies voor deze opleiding? 			
---	--	---	--	--	--

4. Succesfactoren

Er zijn verschillende factoren te noemen die stimulerend werken voor het LOB-onderdeel ontwikkelen van opleidingsbeelden. Deze factoren worden hieronder op een rij gezet. Uiteindelijk zal het van de betrokken scholen en van de lokale omstandigheden afhangen welke keuzen scholen kunnen maken.

4.1 Samenwerking vmbo-mbo

Leerlingen kunnen geen opleidingsbeelden ontwikkelen zonder in contact te komen met opleidingen. Dat betekent dat ze kennismaken met gebouwen, voorzieningen, onderwijsvormen en docenten, liefst ook met studenten. Om deze kennismaking tot stand te brengen is vergaande samenwerking nodig tussen vmbo's en het vervolgonderwijs. In het praktijkvoorbeeld Zorg in beeld is ook de zorginstelling waar leerlingen stage lopen betrokken bij de samenwerking.

Gestructureerde samenwerking, bijvoorbeeld in een project met een duidelijke trekker, biedt daarbij voordelen. Zo wordt de continuïteit gewaarborgd en het voortbestaan van de activiteiten is niet alleen afhankelijk van de inzet en het enthousiasme van individuele medewerkers. Als rollen en taken duidelijk zijn vastgelegd wordt voorkomen dat er teveel op de schouders komt te liggen van enkele personen. Draaiboeken zorgen ervoor dat de voorbereiding minder tijdrovend wordt.

Een dergelijke gestructureerde samenwerking begint over het algemeen in projectvorm, op den duur kan er sprake zijn van een vaste vorm. Het praktijkvoorbeeld LOEKS is een voorbeeld van een uitgekristalliseerde samenwerkingsvorm. Soms kan voor de samenwerking rond het ontwikkelen van opleidingsbeelden een al bestaand samenwerkingsverband worden benut, zoals het *Twents Aansluitingsnetwerk vmbo-mbo*.

Met een minder gestructureerde samenwerking kunnen ook wel mogelijkheden voor het ontwikkelen van opleidingsbeelden tot stand worden gebracht. Het LOB-programma van het Baken Stad College in Almere is daar een goed voorbeeld van. Een voordeel is hier dat de lijnen kort zijn; men kan snel en flexibel reageren op mogelijkheden en wensen van de samenwerkingspartners. Het enthousiasme van de betrokkenen van alle partijen is de drijvende kracht. Doordat het samenwerkingsverband klein is en weinig tijd vraagt, is er ook meer mogelijk. Bij het Baken Stad College vreest men dat de bereidwilligheid van de samenwerkingspartners zou kunnen verminderen als ook andere vmbo's komen aankloppen.

Samenwerking op overstijgend schoolniveau of op afdelingsniveau

In de praktijkvoorbeelden is te zien dat soms wordt samengewerkt op overstijgend roc- of vmbo-niveau en soms op het niveau van afdelingen of sectoren. Samenwerking op een overstijgend schoolniveau ligt voor de hand als leerlingen zich nog breed moeten oriënteren, dus met name in de theoretische leerweg. Hiervoor is de medewerking nodig van verschillende onderdelen van het roc en/of aoc. Voor een roc of aoc is het praktisch als er meerdere toeleverende vmbo's betrokken zijn. Gestructureerde samenwerking is dan alleen al vanwege de schaal een noodzaak. Dit is wat we zien in de projecten in Groningen en Twente.

Voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg zien we eerder samenwerking tussen opleidingen in dezelfde sector, zoals bij handel en economie van het Buitenhout College met ROC Flevoland en de afdelingen zorg en welzijn bij Zorg in beeld in Hoogeveen. De vmbo-leerlingen hebben al gekozen voor een sector, ze krijgen door de samenwerking met mbo-studenten en het uitvoeren van activiteiten in gesimuleerde en echte beroepssituaties een reëel

beeld van de vervolgopleidingen en het werk in deze sector. Opgemerkt moet worden dat dit natuurlijk voor een deel van de leerlingen tot het inzicht kan leiden dat ze toch liever in een andere sector verder gaan. De scholen moeten dus ook voor de leerlingen van de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg in het LOB-programma nog ruimte creëren voor bredere oriëntatie.

Samenwerking op afdelings- of sectorniveau heeft diverse voordelen. De contacten zijn vanzelfsprekender, er is meer sprake van eenzelfde focus en eenzelfde cultuur waar het de beroepspraktijk betreft. Als docenten van vmbo en mbo meer met elkaar in contact komen kan de aansluiting tussen de opleidingen worden verbeterd, de begeleiding van leerlingen kan doorlopen en er kunnen ook onderwijsinhoudelijk doorgaande leerlijnen gecreëerd worden.

4.2 Concrete ervaringen

Het beeld van de vmbo-leerlingen vormt zich beter als zij niet alleen informatie krijgen of zoeken, maar ook concrete ervaringen opdoen. De samenwerking tussen vmbo en mbo is nodig om gezamenlijk activiteiten te organiseren waarbij leerlingen kennismaken met de leeromgeving en de werkwijze van het mbo, zoals de verwachte zelfwerkzaamheid in projecten, de praktijklessen en de stage. Het werkt goed als vmbo-leerlingen ervaren hoe docenten de studenten begeleiden en hoe competentiegerichte beoordeling plaatsvindt. Contact of samenwerking met mbo-studenten vergroot de impact van dit soort ervaringen.

De duur van het ervaringen opdoen is sterk afhankelijk van de keuze voor activiteiten. In het praktijkvoorbeeld in Twente wordt gekozen voor een beperkte omvang van enkele dagdelen op het roc/aoc voor het maken van het sectorwerkstuk. Bij LOEKS zijn leerlingen een aantal middagen verspreid over één jaar bezig om ervaringen op te doen, bij het Baken Stad College één middag per week gedurende anderhalf jaar.

Belangrijk is in alle gevallen dat er over de ervaringen gecommuniceerd wordt in persoonlijke gesprekken en niet alleen via formulieren; leerlingen moeten reflecteren op de opgedane ervaringen, zodat deze in het licht van de ontwikkeling van loopbaancompetenties betekenis voor hen krijgen.

4.3 Betrokkenheid van mbo-studenten

Mbo-studenten kunnen op verschillende manieren ingeschakeld worden bij de activiteiten. In de eerste plaats kunnen zij vanuit eigen ervaring de vmbo-leerlingen informeren over de mbo-opleidingen. Zij weten ongeveer wat de vmbo'ers willen weten, omdat ze dat zelf ook zijn geweest. De drempel om hen dingen te vragen is voor de vmbo'ers laag en de vmbo'ers nemen over het algemeen meer aan van (bijna-) leeftijdgenoten dan van de vmbo-docenten.

Maar er zijn meer manieren om mbo-studenten in te schakelen. Zo kunnen mbo'ers vmbo'ers coachen bij hun oriëntatie- en keuzeprocessen. Het gaat dan om peercoaching, eventueel met een training vooraf, zoals bijvoorbeeld in Twente plaatsvindt.

En ook kunnen vmbo-leerlingen en mbo-studenten gezamenlijk activiteiten uitvoeren, bijvoorbeeld binnen de school (vmbo en/of mbo), of in een gesimuleerde of echte beroepsomgeving. Voorbeelden van dat laatste zijn LOEKS en Zorg in beeld. Mbo'ers worden op die manier een rolmodel voor de vmbo'ers, zij kunnen zich met hen identificeren.

Voor de mbo-studenten is er ook 'winst' te behalen als zij op deze manieren ingeschakeld worden. Zij ontwikkelen competenties die voor de eigen opleiding van belang zijn, zoals leiding geven of coachen. Het is mogelijk hen hiermee ook studiepunten te laten verdienen. Dit gebeurt in het praktijkvoorbeeld van ROC Flevoland en het Buitenhout College.

4.4 Reflectie

De opgedane ervaringen krijgen voor de leerlingen betekenis als zij erop reflecteren. Deze reflectie moet een structurele plaats krijgen in het LOB-programma. De praktijkvoorbeelden geven de indruk dat reflectiemomenten vaak niet structureel ingepland worden en dat de uitkomsten van reflectie niet altijd vastgelegd worden. Scholen zeggen dat reflectie vaak

impliciet blijft in bijvoorbeeld mentorgesprekken. Voor een goede reflectie op de eigen ervaringen zijn een adequate voorbereiding, een gericht gesprek en een goede afronding echter noodzakelijk. Dit betekent dat de mentoren en decanen dit gestructureerd een plek moeten geven.

In de praktijkvoorbeelden zijn verschillende vormen en hulpmiddelen voor het voeren van reflectiegesprekken met verschillende reflectiepartners genoemd, zoals

het voeren van loopbaangesprekken met leerling en mentor of leerling en decaan;

het gebruiken van een portfolio of logboek dat besproken en/of gepresenteerd kan worden aan ouders, medeleerlingen, docenten; het laten geven van presentaties voor docenten en medeleerlingen, eventueel ook voor leerlingen van andere leerjaren en/of ouders.

Bij structurele samenwerking met het mbo worden uiteraard ook het roc en aoc betrokken bij het vormgeven van reflectie. Zo is het logboek voor het sectorwerkstuk in Twente gezamenlijk

ontwikkeld door mbo- en vmbo scholen en wordt het ook gehanteerd bij de contacten met de mbo-opleiding. Bij Zorg in beeld zijn zowel vmbo- als mbo-docenten bij de reflectie betrokken.

Bij de activiteiten zoals we hier hebben beschreven gaat het vormen van opleidingsbeelden en van beroepsbeelden hand in hand. Het is van belang om bij reflectie altijd beide mee te nemen.

Literatuurlijst

Adviesgroep vmbo (2008). Vensters op de toekomst van het vmbo, eindadvies. Den Haag: Adviesgroep vmbo.

Boom, van der E., Aa, van der R., & Bruin, de G. (2009). Goed voorbeeld doet goed volgen, onderzoek naar goede praktijkvoorbeelden van LOB. Rotterdam: Rotterdam.

Bouwmeester, M. (2009). Loopbaanleren: leren kiezen. Een handleiding voor het integreren van de loopbaandialoog in het mbo. Enschede: SLO.

Kenniscentrum Handel, (2004). Het kiezen van een mbo opleiding, invloedsfactoren bij het keuzeproces van vmbo-leerlingen. Ede: Kenniscentrum Handel.

Kuijpers, M., Meijers, F.(red), (2008) Loopbaanleren. Apeldoorn: Garant.

Lanshot Hubrecht, V. van, Sniekers, J., & Hilten, J. van (2008). Praktijknabije LOB in de theoretische leerweg. Enschede: SLO.

Meijers F., Kuijpers, M., & Bakker, J (2006). Over leerloopbanen en loopbaanleren, loopbaancompetenties in het (v)mbo. Driebergen: Het Platform Beroepsonderwijs.

VO-Raad (2009). Stimuleringsplan LOB. Utrecht: VO-raad.

Op www.slo.nl:

Fernandes, E. & Lanshot Hubrecht, V. van. Reflecteren op maat, de begeleiding van praktijknabije loopbaanoriëntatie. Enschede: SLO.

Lanshot Hubrecht, V. van & Sniekers, J. Leerroutes voor LOB. Enschede: SLO.

Bijlagen

Bijlage 1: De ontwikkeling van opleidingsbeelden als onderdeel van LOB

De ontwikkeling van opleidingsbeelden als onderdeel van LOB ⁴					
Fasen in het LOB-proces	Leeractiviteiten	Loopbaanvragen	Ervaringen	Reflectiepartners	Dialogoog / reflectie
<i>Om welke fase in de loopbaan-oriëntatie gaat het?</i> ⁵	<i>Welke leeractiviteiten worden ingezet?</i> ⁶	<i>Op welke loopbaanvraag wordt de nadruk gelegd?</i> ⁷	<i>Welke concrete ervaringen doen de leerlingen op?</i>	<i>Wie helpen de leerling bij het opdoen van ervaringen en /of het voeren van een dialoog?</i>	<i>Hoe komt de interne en/ of externe dialoog tot stand?</i> ⁸
<p>Introductie: De leerling oriënteert zich op het LOB-proces dat voor hem ligt, zodat hij dat traject met een bepaalde focus start: - Waar ben ik goed in? - Wat weet ik al over mezelf?</p> <p>Oriëntatie: De leerling vormt zich een breed beeld van de inhoud van meerdere sectoren.</p>	<p>Voorbeelden van activiteiten: Een portfolio aanleggen.</p> <p>Open dagen en voorlichtingsmarkten bezoeken. Informatie zoeken via internet of bezoek aan ROC / AOC.</p> <p>"Snuffelen", meeloopdagen.</p>	<p>De loopbaanvragen hangen samen met het inzetten van de verschillende loopbaancompetenties. Ze kunnen dienen om de dialoog te richten of om activiteiten te plannen. Denk bijvoorbeeld aan: Wat zijn mijn ambities, en wat voor opleiding past daarbij? Wat trekt mij aan in deze schoolomgeving? Welke sectoren spreken me aan, en welke niet? Sluit deze opleiding aan bij mijn niveau?</p>	<p>De activiteiten zorgen voor concrete ervaringen.</p> <p>De inzichten die leerlingen hierdoor opdoen (de betekenissen die zij hieraan geven) zijn per persoon verschillend.</p> <p>De inzichten en ervaringen vormen de input voor de dialoog / reflectie.</p>	<p>Denk bijvoorbeeld aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een begeleider van het ROC - Een deelnemer van het ROC / AOC (peersupport) - De mentor van het vmbo - Klasgenoten - Beroepsbeoefenaar - Ouders - Decaan vmbo 	<p>Er kunnen verschillende werkvormen en activiteiten worden ingezet om de leerling te helpen zijn ervaringen betekenis te geven. Bijvoorbeeld: (Kennismakings)gesprek tussen coach, leerling en ouder, met duidelijke rol voor de leerling. Klassikaal delen van ervaringen, waarbij gebruik gemaakt wordt van de kracht van de groep. Reflectieve werkvormen die gevarieerd en afwisselend zijn.</p>

⁴ Indeling schema afgeleid van werkblad 'een eigen invulling van loopbaanleren in de opleiding' (mbo)

⁵ Invulling afgeleid van: Leerroutes voor LOB

⁶ Invulling afgeleid van: Leerroutes voor LOB

⁷ Invulling afgeleid van: Meijers, Kuijpers & Bakker (2006)

⁸ Invulling afgeleid uit: Reflecteren op maat

De ontwikkeling van opleidingsbeelden als onderdeel van LOB ⁴					
Fasen in het LOB-proces	Leeractiviteiten	Loopbaanvragen	Ervaringen	Reflectiepartners	Dialogoog / reflectie
<i>Om welke fase in de loopbaan-oriëntatie gaat het?</i> ⁵	<i>Welke leeractiviteiten worden ingezet?</i> ⁶	<i>Op welke loopbaanvraag wordt de nadruk gelegd?</i> ⁷	<i>Welke concrete ervaringen doen de leerlingen op?</i>	<i>Wie helpen de leerling bij het opdoen van ervaringen en /of het voeren van een dialoog?</i>	<i>Hoe komt de interne en/ of externe dialoog tot stand?</i> ⁸
<p>Verkenning: De leerling krijgt een beeld van enkele opleidingen (afhankelijk van de interesse al dan niet uit één sector) en krijgt zicht op wat hij / zij in het vervolg van het LOB-traject wil uitdiepen.</p> <p>Verdieping: De leerling doet ervaring op in de praktijk van een opleiding en maakt uiteindelijk zijn opleidingskeuze.</p>	<p>Kijkje nemen bij diverse opleidingen.</p> <p>Praktijkopdrachten uitvoeren bij een mbo-opleiding.</p>	<p>Hoe zien de verschillende opleidingen er uit? Welke werkvormen worden gehanteerd? Uit wat voor opleiding haal ik voldoening? Welke talenten kan ik hier inzetten? Wat maakt mij geschikt voor deze opleiding? Wat kan ik hier straks leren?</p> <p>Wat zijn de consequenties als ik kies voor deze opleiding? Kan ik hier leren wat ik écht belangrijk vind? Ben ik bereid om moeite te doen voor deze opleiding, en waarom dan? Voel ik me prettig bij deze docenten?</p>			<p>In groepjes delen van ervaringen. Bijvoorbeeld door te vertellen wat je is bijgebleven en wat je verrassend vond.</p> <p>Daarna in kleiner groepsverband: wat betekent deze ervaring en hoe wil je invulling geven aan vervolg?</p> <p>Al doende met leerlingen praten.</p> <p>Gesprekken van vmbo-leerlingen met studenten mbo.</p>

SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al meer dan 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhouden van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40

F 053 430 76 92

E info@slo.nl

www.slo.nl

slo